

Dannelsen av „Kretsen” i hjemmefrontbevegelsen

II.

Et improvisert organ får kontakt med London

Av magister ROLF KLUGE

Det ble ikke innkalt til noe nytt møte på Grimelund før svaret fra London forelå, men det pågikk en del mindre konferanser hvor til dels nye navn ble trukket inn i møtet. Paul Hartmann hadde bedt om å få tid til å tenke over hvor han skulle påta seg det oppdraget å dra til London for å treffe i regjeringen. Han hadde merket seg Gunnar Jahns skepsis under middagen hos Hans Halvorsen, oppsøkte påny Jahn, som fortalte seg tvilende. Jahn mente det var en stor fare for at det norske folk ville bli «erobret» innenfor hjemme og virke for å avverge dette.

Senere oppsøkte Hartmann biskop Eivind Berggrav som bestemte reisen. Han mente den kontakt som på den måten ble etablert mellom hjemme- og utenfor, bare ville være av midlertidig nytte. I London ville Hartmann møte tape følingen med «stemningen» hjemme, sa han. Berggrav hadde også vært innbudt til middagen på Grimelund, men skal ha snok ha vært bortreist. Dessuten ønsket han ikke å være med på politiske avgjørelser av denne

art, da han mente det ville skade hans arbeid på kirkefronten.

Paul Hartmann må en tid ha vært i sterk tvil om hvorvidt han skulle påta seg London-reisen. Det trakk også lenge ut før han fikk noe svar fra arbeiderbevegelsen. Han hadde overfor Einar Gerhardsen erklært som betingelse for reisen at arbeiderbevegelsen godkjente den. Gerhardsen på sin side sa at Hartmann hadde hans fulle tillit, men at han måtte forelegge spørsmålet for sine medarbeidere i den illegale arbeiderbevegelse. Denne var som nevnt godt utbygget og hadde blant annet et samarbeidsorgan med representanter for partiet og LO. I dette satt foruten Gerhardsen, Olav Larssen, Haakon Lie og Hjalmar Dyrendahl for partiet og Lars Evensen, Konrad Nordahl og Ludvig Buland for LO.

Det var i denne forsamling Gerhardsen redegjorde for det som var foregått på Grimelund, og foreslo at man støttet Hartmanns reise. Også blant disse menn var det en alminnelig mening at det var behov for en bedre kontakt med regjeringen, og resultatet av drøftelsene ble at Gerhardsen fikk fullmakt til å støtte Hartmanns reise til London. Men det synes å ha vært enig-

skulle ta noe initiativ i denne saken. Gerhardsen forholdt seg derfor avventende, og oppsøkte hverken Hartmann eller noen andre for å meddele dem arbeiderbevegelsens standpunkt. Først da Tor Skjensberg påny konfererte med ham på arbeidsplassen på Kampen, fikk han det endelige svar. Hans Halvorsen og Tor Skjensberg satte seg så i forbindelse med Berggrav. Gunnar Jahn og Paal Berg og gjorde dem kjent med Gerhardsens svar, og først da synes det å ha blitt en- gangelig enighet om at Hartmann burde reise.

Den 16. juli 1941 reiste Øystein Thomassen til Stockholm og oppsøkte statsrådene Anders Frihagen og J. L. Mowinkel. De bad ham lage en skriftlig fremstilling av henvendelsen til regjeringen. Han gjorde dette etter hukommelsen. Den inneholdt foruten forslagene om å ta Hartmann over og å skifte ut forsvarsminister Ljungberg, også navnene på dem som stod bak henvendelsen. På grunn av navnene skulle dokumentet behandles som strengt hemmelig og sendes med en spesiell kurér. Det skulle leveres direkte til statsminister Nygaardsvold og bare vises til Kongen.

Ca. 14 dager senere mottok Thomassen i Oslo en muntlig beskjed hvis innhold var at «vedkommende var velkommen i London». Senere fikk Hartmann fra direktør Throne Holst ved Marabou, og som var på besøk i Oslo, beskjed om at «Kongen og regjeringen bad ham komme til London for å gå inn i regjeringen».

Svaret fra London gav støtet til at Hans Halvorsen innbød til et nytt møte på Grimelund. Det var ikke avtalt noe om dette på det første Grimelund-møtet, og Hartmann kunne for så vidt ha reist uten videre, men det var alles mening at et nytt møte var ønskelig, slik at man nærmere kunne fast-

legge et program for Hartmanns reise. Innbudt ble stort sett de samme som sist. Man ønsket ikke kjennskapet til reisen spredt i for vide kretser. På oppfordring fra Einar Gerhardsen ble imidlertid Lars Evensen fra det illegale LO innbudt, og dessuten kom høyesterettsdommer Ferdinand Schjelderup som også hadde vært innbudt til det første møte, men var forhindret. Schjelderup inntok en meget sentral plass i motstandsarbeidet, og hadde trolig bedre og mer allsidig kontakt med motstandsarbeidet enn noen annen innen denne kretsen.

Det nye møtet fant sted 25. august. Etterat Thomassen hadde redegjort for besøket i Stockholm og regjeringens svar, tok Hartmann opp spørsmålet om programmet for reisen. Han ville gi regjeringen fyldige opplysninger om hjemmefrontens stilling og om hvordan den så på regjeringen. Han ville understreke det sterke samhold som var skapt over parti-skilene og søke å utvirke at det fra regjeringens side ble sørget for finansiell støtte til motstandsarbeidet. Når det gjaldt kravet om Ljungbergs avgang, visste man ikke hva regjeringen mente om dette, og Hartmann forbeholdt seg først å se hva han hadde utrettet i London, før han presset på for å få ham bort.

Man ble snart klar over at det på dette andre Grimelund-møtet var en langt sterkere stemning for å gi Hartmanns reise et omfattende politisk innhold. Svaret fra London hadde vist at regjeringen var lydhør overfor henvendelser fra den gruppe som her var samlet, og dette bidrog nok til at drøftelsene nå gikk i retning av å ta opp spørsmålet om regjeringens og det siste stortings fremtidige stilling.

Det var den alminnelige mening blant mennene på møtet at Londonregjeringen måtte stille sine plasser til disposisjon så snart krigen var slutt. Med dette mente de

å gi uttrykk for den fremherskende mening hjemme, og de mente at det var av betydning for den pågående holdningskamp i Norge og for det fremtidige samarbeide mellom hjemme- og utefront at regjeringen så snart som mulig gjorde det klart at den betraktet sin oppgave som fullført den dagen krigen var slutt.

Til avsløsning av regjeringen måtte det komme en samlingsregjering av alle partier, og denne burde i størst mulig utstrekning ta sine folk fra hjemmefrontens rekker. Man regnet med at før nye valg kunne finne sted, måtte det foretas en utrenskning av alle som hadde vist unasjonal holdning, og dette ville ikke kunne gjøres effektivt uten at folk som kjente forholdene hjemme under krigsårene satt med ansvaret. For å få godkjent en slik midlertidig regjering, regnet man med å gå til folkeavstemning. For en overgangstid før noen regjering overhodet kunne dannes, drøftet man hvorvidt man ikke burde sikre seg at det ble opprettet et styre av hjemmefrontfolk, som på forhånd fikk Kongens utnevnelse til å ta ledelsen for å opprettholde ro og orden, og forestå administrasjonen.

Også når det gjaldt det stortings som satt ved krigens utbrudd, uttalte flertallet av deltagerne på Grimelund-møtet seg meget kritisk. Det gjaldt særlig presidentskapets holdning under de såkalte riksradsforhandlinger med tyskerne. De hevdet at dette storting ikke måtte innkalles igjen etter krigen. Paal Berg så rent juridisk på spørsmålet. For ham var det avgjørende at det storting som var valgt i 1936, måtte ansees for ferdig med sin funksjonstid når fire år var gått. Carl P. Wright, den eneste tilstedeværende som tilhørte dette storting, hevdet imidlertid at Stortinget måtte fungere inntil nye valg hadde funnet sted.

De fleste på møtet dømte imidlertid Stortinget av 1936 ut fra rent

politiske synspunkter, og mente at det etter det som skjedde sommeren og høsten 1940, ikke kunne innkalles igjen. Einar Gerhardsen som søkte å dempe den kritiske holdning overfor regjering og storting, sa at han stort sett var enig i det som var uttalt, men advarte mot en utbredt kritikk på det nåværende tidspunkt, fordi den kunne bli utlagt slik at man ville bli kvitt et storting hvor Arbeiderpartiet hadde flertallet, og dette ville være til skade for samarbeidet over partigrensene. Dette innlegg ble tillagt stor vekt og tatt som bekræftelse på at arbeiderbevegelsen var rede til et uforbeholdent samarbeide om motstandspolitikken, hvilket man på borgerlig hold til da ikke hadde hatt noen klar forestilling om.

Hartmann bad ved middagens slutt om et resymé av den politiske del av debatten, og det ble overlatt Paal Berg, Ferdinand Schjelderup og Didrik Arup Seip å gjøre dette. De møttes på Seips kontor et par dager senere, og det lyktes også å få Eivind Berggrav til å komme dit. Her satte de opp det notat som senere har gått under betegnelsen Hartmanns P.M. og som inneholdt den sterke kritikk av regjering og storting, som var kommet frem på det andre Grimelund-møtet. Det krevet også at regjeringen måtte stille sine plasser til disposisjon så snart krigen var slutt.

Paul Hartmann reiste til Sverige den 1. september 1941, og kom til London den 8. I en regjeringsskonferanse den 17. september leste han opp notatet fra de menn som hadde sendt ham.

Få dager etter Hartmanns avreise ble kretsen fra Grimelund sterkt redusert ved arrestasjonene i forbindelse med unntagelsestilstanden 10.-16. september. Einar Gerhardsen, Olaf Gjøløw, Didrik Arup Seip og noe senere Carl P. Wright ble tatt, og Lars Evensen måtte flykte til Sverige. Midt oppe i disse

Fortsatt side 11, spalte 4

4

400

Fortsatt fra 2. side.

Dannelse -

dramatiske begivenheter holdt Hartmann den 12. september en tale i radio fra London, hvor han opptrådte som hjemmefrontens mann. I de dager ble radio-apparatene inndratt.

De andre i kretsen fortsatte å møtes i mindre grupper, men la ikke an på å virke som noen ledelse hjemme. Først da det året etter kom istand en fast korrespondanse med regjeringen, ble kretsen mer fast organisert og supplert med nye menn.

Dannelsen av «Kretsen» i den norske hjemmefrontbevegelse var, som man ser, en stor politisk improvisasjon. Vanlige, demokratiske formbegrep som representasjon og mandat, leter man forgjeves etter. De menn som møttes på Grimelund sommeren 1941, hadde ikke noe slikt å støtte seg til. Allikevel fremstilte de seg for regjeringen med henstillinger av den mest vidtrekkende politiske betydning, og i løpet av krigen utviklet «Kretsen» seg til et

Stevnehallen.

På årskonferansen vil man få rapporter om det arbeide som drives innen Metodistkirkens forskjellige sektorer, om sykepleievirksomhet, ungdomsarbeide og sosiale oppgaver. Det er ialt 70 metodistmenigheter i Norge.

Metodistkirkens biskop for de nordiske land og Baltikum, Odd Hagen skal lede konferansemøtene. Ungdomsforbundets årskonferanse ledes av Reidar A. Ekeberg. Lørdag er viet hjemmemisjonen og søndag skal misjonskandidat Bjørg Jørstad fra Stavanger ordineres til misjonær.

7.7 mill. til Andøya

Fra Aftenpostens korrespondent Harstad, 20. juni.

Utbygninger for 7.7 mill. kroner må til ved Andøya flystasjon for at man skal kunne ta imot de nye Albatros flyene. Endel av anbudsinnbydelsene er allerede sendt ut, opplyser stasjonssjefen, oberstløytnant R. Isaksen, til Harstad Tidende. Personellet blir for tiden utdannet på Sola.

organ med bestemte funksjoner med en utbredt politisk kontroll over den sivile hjemmefront.

ROLF KLUGE

Artikkel nr. 1 stod på kronikkplass igår.